

ІНСТИТУЦІЯ РАХІВНИЦТВА ЯК СКЛАДОВА ГОСПОДАРСЬКОГО МЕХАНІЗМУ КРАЇНИ

Ірина Вареник, Наталія Осадча

Шосткинський фаховий коледж ім. І.Кожедуба

Сумського державного університету

varenik.i@ukr.net

Ринкова орієнтація в розвитку України, інтеграція її до загальноєвропейських структур зумовлюють потребу у вірогідному, порівнянному відображенні стану вітчизняного господарства. До того ж, інформаційне забезпечення і статистичне описування найзначніших співвідношень і результатів господарської діяльності країни дозволяють їй уникати труднощів у прийнятті рішень на міжнародному рівні, у питаннях складання і використання бюджетів міжнародних організацій.

У системі національних рахунків, яка широко застосовується промислово розвинутими країнами, економіка розглядається як єдине ціле, без принципової різниці між матеріальним виробництвом і наданням послуг. Відображаючи основні народногосподарські взаємозв'язки, система дає загальну оцінку пропорцій і результатів діяльності національного господарства матеріально-речових, з фінансових позицій для всіх інституціональних одиниць на всіх рівнях функціонування економічного механізму. Отже, в західних країнах такими, що створюють національний дохід, визнаються практично всі учасники виробництва матеріальних благ і надання послуг.

Коло інтересів науковців щодо даної проблеми досить широке. Окремі питання інструментального забезпечення макроекономічного обліку були висвітлені в роботах та публікаціях В.І.Андріанова, І.Гаврилова, В.Гейця, М.Кармінського, В.Коноваленко, О.М.Романовича, Б.Є.Одинцова, В.Ф.Ситника. Але систематизованого переліку заходів оптимізації використання інструментарію на сучасному етапі розроблено не було.

Формування нової економічної системи, заснованої на ринкових відносинах, матеріалізація національних цілей через державну економічну політику потребують широкого використання системи макроекономічних показників. Вони покликані відображати складні взаємопов'язані процеси, що відбуваються в економіці й безпосередньо визначають динаміку економічного зростання та важливі пропорції розширеного відтворення.

Як вже неодноразово досліджувалося, при існуванні адміністративно-планової економіки традиційною макроекономічною моделлю радянської статистики був баланс народного господарства (БНГ). Він має тривалішу історію, ніж система національних рахунків. В 30-х роках був сформований БНГ і такого поняття, як СНР тоді взагалі не існувало, тому публікація радянських статистиків викликала значний інтерес і стала предметом вивчення. Пріоритет радянської статистики значною мірою є закономірним, бо при плановому господарстві подібна макроекономічна модель була необхідною. На Заході ще тільки обговорювались можливі підходи до побудови СНР, а в нашій країні модель із подібним призначенням створювалась, щорічно розраховувалась і використовувалась у плануванні. Необхідно також відмітити, що подібна робота активно здійснювалась саме в Україні. З 1960 по 1980 роки водночас формувалися обидві моделі: в країнах з плановою економікою - баланс народного господарства, в країнах із ринковою економікою - система національних рахунків. Організація

Об'єднаних Націй визнавала обидві моделі, і лише на початку 90-х років СНР стала по-справжньому домінувати у світі [2].

Як тільки Україна перейшла на ринкову економіку, БНГ себе вичерпав. Гроші обертаються в економіці вільно, не розрізняючи, де закінчується виробнича сфера і де починається невиробнича. Послуги продаються за гроші, як і товари. Банки відіграють у ринковій економіці вагомий роль, а з точки зору БНГ їх ніби й не існувало зовсім. Змінилися соціально-економічні умови, вимоги до макроекономічного моделювання, і саме це визначило вибір української статистики на користь системи національних рахунків.

Застосування СНР в Україні з перших років незалежності базувалося на макроекономічних розрахунках, які велися на базі колишньої радянської макроекономічної статистики. Спочатку вони здійснювались за схемою так званих перехідних ключів, а потім почалися повномасштабні економічні розрахунки за Системою національних рахунків. З 1993-1994 років макроекономічні розрахунки за системою БНГ були припинені й Україна почала здійснювати перехід на розрахунки згідно СНР. Серед багатьох вирішених проблем на цьому етапі слід виділити відпрацьовану систему показників СНР і методику розрахунків кожного з них [1]. Одним із пріоритетних напрямів Державної Програми було створення системи національних рахунків, включаючи розробку міжгалузевих балансів за системою національних рахунків, проведення міжнародних порівнянь валового внутрішнього продукту. У 1993 році передбачалось завершення основних робіт з формування системи соціально-економічних показників статистики, вирішення питань про розмежування функцій між державною й відомчою статистикою та обліком, виконання експериментальних розрахунків по Україні, консолідованих рахунків СНР, платіжного балансу [2]. Ведеться постійна робота щодо удосконалення існуючої сьогодні нормативно-правової бази розвитку системи національних рахунків, розробляється проект Програми розвитку системи національних рахунків на найближчі роки.

Низка нових показників СНР - 93, які розраховуються Держкомстатом України, відкриває можливості для повнішого вивчення розподілу доходів та рівня життя. Це показники фактичного споживання, які включають споживання товарів та послуг, показники скоригованого наявного доходу. Ці показники розраховуються як у поточних, так і у постійних цінах, що дає можливість аналізувати не лише структурні показники, а й показники динаміки цін і фізичного обсягу.

Із впровадженням у національну статистику системи національних рахунків валовому внутрішньому продукту приділяється першочергова увага, як центральному показнику СНР. ВВП країни обчислюється на річній, квартальній і місячній основі, у фактичних і порівняних цінах. Позитивною особливістю організації СНР в Україні є щомісячні оцінки ВВП, які стають доступними для органів управління та громадськості вже на 15 день після завершення звітного періоду і дають змогу максимально оперативно спостерігати економічну динаміку [3].

Вважається, однією із важливих задач дослідження проблем використання СНР є аналіз основних показників, які використовуються в системі макроекономічного обліку та можливість бухгалтерського обліку задовольнити потреби національного рахівництва у достовірній економічній інформації.

Рахунок виробництва - перший у послідовності рахунків, які складаються для інституційних одиниць, секторів та економіки у цілому. Оскільки дані про доходи, які є результатом виробництва, переносяться до наступних рахунків, порядок складання рахунку виробництва може здійснювати великий вплив на систему національних рахунків. У будь-якому випадку інформація про виробництво дуже важлива сама по собі. У загальному виразі виробництво можливо охарактеризувати, як діяльність підприємства, яка направлена на перетворення витрат у випуск продукції. Щоб така характеристика більш відповідала практиці, необхідно чітко визначити зміст поняття «витрати» та «випуск» у системі національного рахунку та оцінити можливість первісного обліку надати відповідну економічну інформацію у відповідності до вимог системи. У системі первісного обліку теж існує рахунок «Виробництво», де по D^T -рахунку обліковується вихід продукції, а по K^T -витрати на виробництво, проте чи відповідає поняття випуску продукції у статистиці поняттю виходу продукції у бухгалтерському обліку та поняття витрат на виробництво поняттю проміжного споживання.

Проміжні витрати враховуються та оцінюються у системі на момент, коли відповідні товари та послуги надходять у процес виробництва, а випуск продукції обліковується та оцінюється на момент завершення цього процесу [4].

Деякі товари та послуги, створені у процесі виробництва (у тому числі і послуги, які здійсненні у ході допоміжної діяльності), використовуються для інших процесів у рамках тієї ж установи на протязі того ж звітного періоду. Такі товари та послуги не залишають межі даного підрозділу і тому не враховуються у складі випущеної ним продукції. Відповідно, продукція - це поняття, яке характеризує не процес виробництва, а виробничу одиницю - підрозділ або підприємство. Випуск продукції повинен розглядатися у контексті рахунку виробництва, який складається для підрозділу або підприємства, а не для виробничих процесів. Тому до складу продукції враховуються тільки товари та послуги, вироблені підприємством та використовувані потім за межами цього підрозділу. У тих випадках, коли підприємство складається з декількох структурних одиниць, випуск продукції цього підприємства розраховується шляхом додавання продукції, яка вироблена окремими підрозділами які його складають.

Основний принцип обліку зміни запасів полягає у наступному: продукція обліковується на момент її виробництва і оцінюється за однією і тією ж ціною, незалежно від того, продається ця продукція або використовується іншим чином відразу, або надходить у запаси з метою наступного продажу або використання. Якщо вироблені раніше товари вилучаються із запасів і продаються або використовуються іншим чином, то це не відображається як випуск продукції. Відповідно, товари, які надходять у запаси, повинні враховуватися у діючих на цей час базисних цінах, тоді як товари, які вилучаються із запасів, - у цінах, за якими вони потім реалізуються. Таким чином вартість продаж або іншого використання вироблених раніше товарів нейтралізується (від'ємною) вартістю товарів, вилучених із запасів

В макрообліку господарських операцій поняття випуску як такого з первісного обліку відсутнє. З іншого боку ми з'ясували, що випуск повинен дорівнювати вартості реалізованої продукції плюс зміна запасів готової продукції. У статистиці під «обсягом виробленої продукції» розуміють – вартісну оцінку

фактично виробленої підприємством продукції і включає продукцію (роботи, послуги), виготовлену і відвантажену (або передбачену для відвантаження) іншим підприємствам, структурним одиницям даного підприємства, а також продукцію (роботи, послуги), виготовлену і призначену для внутрішнього кінцевого споживання (за виключенням продукції, використаної для подальшої її переробки в межах одного виробництва) або інвестування підприємства [1]. Отже, навіть бухгалтерам не зрозуміло, як саме заповнювати відповідну звітність. Бухгалтери зазвичай у графі «Випуск» обліковують лише кількість реалізованої продукції. Працівники ж відділу структурної статистики пропонують додавати до цих даних величину вартості запасів при цьому оцінюючи їх за цінами за якими вони можуть бути реалізовані у майбутньому, а цього робити не слід, оскільки процес реалізації є стратегічним і прийняття рішень стосовно цього є прерогативою керівника підприємства. Тому досить важливо застосовувати методика обліку, яка буде задовольняти як первісний бухгалтерський облік так і загалом макроекономічне рахівництво та облік макроекономічних показників.

Щодо статистики національного доходу колишніх соціалістичних країн, то протягом кількох десятиріч макроекономічна статистика базувалась на марксистській політекономічній основі – так званій системі Балансів народного господарства /БНГ/ [49], яка з методологічної точки зору істотно відрізнялась від Системи національних рахунків. У середині 70-х років Статистична комісія ООН погодила розглядати БНГ як другу формально рівноправну Систему національних рахунків. Проте вона не поширювалась за межі 10-15 “соціалістичних” країн. Тоді у більшості цих держав, і, в першу чергу, у СРСР, майже вся статистика національного доходу була закритою, крім загальних показників його зростання. На цьому фоні більш відкритою залишалась статистика національного доходу у Польщі та Угорщині. Лише наприкінці 80-х років минулого сторіччя у Радянському Союзі в епоху гласності були скасовані обмеження на розповсюдження статистичної інформації та було прийнято рішення про перехід на обчислення показників валового національного продукту.

В Україні макроекономічні балансові розрахунки (обчислення валового суспільного продукту, національного доходу), як і в інших союзних республіках, розпочалися з початку 60-х років. В цілому ці розрахунки були досить масштабними, але вони ще більшою мірою, ніж в СРСР, залишались закритими, крім періоду “відлиги” на початку 60-х років. Тоді вийшла досить велика колективна монографія Інституту економіки АН УРСР під характерною для тих часів назвою “Національний дохід Української РСР в період розгорнутого будівництва комунізму”

Важливим нововведенням СНР є розподіл економічних суб’єктів на інституційні сектори [1]. Система визначає п’ять інституційних секторів. Чотири з них, крім сектору домашніх господарств, є юридичними особами, а у секторі домогосподарств – тільки фізичними особами [1]. Окремі елементи кінцевих витрат у ВВП не можуть одночасно відноситись до двох або більше інституційних секторів [3], що призводило б до виникнення подвійного рахунку у цьому макропоказнику. Крім того, інституційні сектори можуть поділятися у національній статистиці на підсектори [3]. Так, враховуючи значний обсяг сільськогосподарської та іншої (будівельної, торговельної) продукції, так званих “некорпоративних” підприємств, для України у секторі домогосподарств було б

доцільно, принаймні, для аналітичних цілей виділити відповідний підсектор, або декілька підсекторів.

До кінцевих витрат домогосподарств на кінцеве споживання належать витрати домашніх господарств-резидентів незалежно від того, здійснюються вони на економічній території своєї країни, або за кордоном [96, с.220 п. 9.70]. В Україні, не зважаючи на незначний, порівняно з розвинутими країнами, обсяг туристичних і ділових поїздок в інші країни, загальний обсяг кінцевих споживчих витрат її резидентів за кордоном істотно перевищує кінцеві споживчі витрати нерезидентів в Україні. Щоправда, досить важко оцінити обсяги кінцевих споживчих витрат росіян і інших нерезидентів при відпочинку у Криму. Другим складним моментом є доходи і витрати громадян України, які працюють за її межами. Згідно з трактуванням СНР у випадку, коли ці громадяни працюють за межами України більше року, вони мають відноситись до нерезидентів

Таким чином, перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики відкриває нові можливості щодо системного спостереження та аналізу процесів відтворення господарського механізму національної економіки, зокрема в галузях, інституційних секторах, на регіональному рівні, які прийняті в міжнародній практиці економіко-статистичного аналізу. Макроекономічні показники (ВВП, ВНП, ВНД тощо) є джерелом національного рахівництва, моделлю економічного кругообігу, що відображає стан господарської системи та забезпечує оптимальні умови для планування та прогнозування економічного розвитку

Список літературних джерел

- 1 Черваньов Д. М Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України .Київ: Знання. 1999. 125с.
- 2 Василенко, А.В. Інноваційні методи фінансування інвестиційних проектів. *Інвестиції. Практика та досвід.* 2018.№7.С.34-41
- 3 Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посіб. Центр навч. л-ри, 2005. – 352 с
- 4 Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах : наукова монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. – 352 с
- 5 Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник Знання, 2006.– 431 с.